

POD LIPO

LEPOSLOVNA, POLJUDNO-ZNANSTVENA IN
POLITIČNA REVIIJA ZA SLOVENSKO
DELOVNO LJUDSTVO V JUGO-
SLAVIJI, AVSTRIJI, ITALIJI
IN AMERIKI

VSEBINA: NAMESTO PROGRAMSKEGA UVODNIKA. / *ČULKOVSKI*: BOZIC PROLETARSKIH OTROK. / *ŽIVKO TOPALOVIĆ*: DESET LET KOMUNIZMA NA BALKANU. / *ALBIN ČEBULAR*: RUDARSKA ROŽA. / *BRATKO KREFT*: POVEST O SVILENI OBLEKI. / *IVAN MOLEK, CHICAGO*: RDEČA ROŽA. / *MILE KLOPČIČ*: FONTANA. / *HISTORICUS*: PEREČI PROBLEMI. / *IVAN VUK*: HOMO HOMINI LUPUS. / LISTEK. / NA PLATNICAH: DELAVSKI ŠPORT: SMISEL ŠPORTA IN DELAVSKA MLADINA. / DELAVSKIM ŠPORTNIKOM. / IZ ZGODOVINE DRUŠTVA „NATURFREUNDE“. / VALVAZOR IN DOMOVINA NAŠEGA SMUČARSTVA — BLOKE.

UREDNIŠTVO: V LJUBLJANI, V TRSTU IN V CHICAGU, ILL. / UPRAVA: V LJUBLJANI (ALEKSANDROVA C. 5) IN V CHICAGU, ILL, 3639 W. 26 TH. ST. / CENA ZA EVROPO: POSAMEZNA ŠTEVILKA DIN 4.—; ZA CELO LETO DIN 46.—. ZA AMERIKO: POSAMEZNA ŠTEVILKA 15 c.; ZA CELO LETO DOL. 1.50.

LETO IV. V LJUBLJANI, 1. JANUARJA 1928

ŠT. 1.

DELAVSKI ŠPORT

UREJUJE MILAN VIČIČ, ALEKSANDROVA CESTA 5

Smisel športa in delavska mladina.

Kakšen je pravi smisel in kakšna je prava vrednost športa? — Treba je pripeljati mladino, — predano športni norosti, ki vzgaja v posurovelost — zopet nazaj na pot smiselnega športa in prave, pametne telesne vzgoje.

Šport, čigar glavna naloga je utrjevati telo, se je v zadnjih letih znatno umaknil od svojega prvotnega cilja. Plemeniti cilji športa se pogrezajo bolj in bolj v močvirje kupčijskega poslovanja, lova za rekordi in bolne ambicije minljivih uspehov. Kapitalizem je organiziral šport v izrazito kapitalistično podjetje, s čemur se mu je posrečilo popolnoma potvoriti pravi namen športa. Bistvo športa leži v učinku telesnih vaj, ki osvežujejo telo in duha. Da si ohranimo zdravje, da si povečamo moč itd. vse to zahteva brezpogojno udejstvovanje v odgovarjajoči športni disciplini. Tudi kažejo odlični primeri, da polaga pameten šolski sistem veliko važnost na telesno kulturo.

Pravilno izvrševan šport je modernemu človeku naravnost življenska potreba. On danes ni več igra in zabava, temveč biološka in socijalna zahteva prvega reda. To velja v prvi vrsti za delovne razrede. Delavnice, ki često ne odgovarjajo najelementarnejšim pravilom čistoče in higijene, utrjujejo in izžrpujejo organizem. Škodljivi učinki enostranskega dela in posledice stalnega zaposlevanja gotovih organov imajo velik vpliv na delavčevo zdravje ter na njegovo telesno moč in razvoj. S stališča delavca je šport samo sredstvo, izogniti se slabim vplivom, ki jih izziva nepravilno držanje telesa in enostransko delo gotovih mišic. Delavec - športnik mora paziti na to, da razvija svoj organizem v harmoničnem proporciju. Nobene zaposlitve ni, ki ne bi mogla imeti za posledico gotovih notranjih ali zunanjih obolenj. Vsled tega je obsebi umevno, da je treba delavcu takega športa, ki omogoča poleg zdravega razvoja kosti in muskulature tudi harmonično vzgojo nevarnostim dela izpostavljenega telesa. Dobrodejni učinki takega športnega udejstvovanja pa se pokažejo edinole, če se prične ž njimi na pame-

ten način že pri mladem človeku. Medsebojna odvisnost športa in mladine je danes izven dvoma. Sistematično in smiselno utrjevanje telesa ni danes samo zdravstvena zahteva. Vse vrste pravega športa vzgajajo k pazljivosti, dvigajo zaupanje vase in vodijo k skupnemu delovanju. One pomorejo tedaj delavski mladini do onih lastnosti, ki jamčijo za zdrav razvoj njenega duha, njenega značaja in njene morale. Iz tega vzroka je treba usmeriti pažnjo mladine na resnejše vrste športa za množice: na turistiklo, na skupinsko in orodno telovadbo, na plavanje, lahko atletiko, nogomet. Mladina naj se udejstvuje v onih športnih disciplinah, ki dovajajo potrebno harmonijo med športom, utrjevanjem telesa, zabavo ter telesno in duševno vzgojo. Pravi smisel in prava vrednost športa se izraža v tem, da pomore do svežega zraka, do svetlobe in gibanja, da uči gibčnost, čuječnost in previdnost in da vzgaja k medsebojni ljubezni, zvestemu prijateljstvu in k višjim oblikam družabne skupnosti.

Danes se pa vrši ravno nasprotno. Danes prevladuje šport, kateremu manjkajo vsi športni cilji. Grandiozni pojavi duševnega življenja, vsa za razvoj človeštva odločilna odkritja, napredek znanosti in vsa kritična vprašanja naše družbe skoro izginevajo ob dogodkih surovih športnih prireditiv. Glasno znamenje za moralno posurovelost in povratek v okolnost, da imajo ravno tiste športne discipline največji efekt, katerih bistvo je edinole telesna moč. Umetniški genij, ki ustvarja s peresom, dletom ali čopičem nesmrtna znamenja večnih človeških idealov: lepoto, veselje, bolest, — mnogokrat po trdem delu enega življenja — se omalovažujejo ob uspehih boksarja, nogometaša ali rokoborca. Njegova je čast in slava in bogastva padajo tistemu v naročje, ki ume drugega najbolje pretpsti in ki zna s svojo nogo zabiti gol. In ta šport ni šport množic, kajti množice so samo plačevalci in figure dobičkanosnih kupčij športnega kapitalizma.

Je to šport, ki nima s telesno kulturo, z razvojem človeškega organizma itd. nič-

Nadaljevanje na 3. strani.

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV. LJUBLJANA, 1. JANUARJA 1928 ŠTEV. 1.

Namesto programskega uvodnika.

Oskar Pollak:

Revolucija je dinamična oblika razvoja. V večno obnavljanje vnaša ognjevito načelo, sveti plamen, ki očiščuje, ruši in daje polet. Revolucija — „lokomotiva svetovne zgodovine“ — pripravlja pot napredku.

Ali lokomotiva ne zna orati ne zna graditi.

Za obnovo je treba drugih strojev, ki presnavljajo energijo nastopajočega, po obnovi hrepenečega razreda v statično obliko zdravejših hiš, krajšega delavnika in boljše nege otrok. Lokomotiva nas je nekoliko naprej zapeljala: sedaj pa sem s skromnim orodjem, z lopatami in šolskimi tablami.

*

Rusija uči, kako veličastno je, ko zahrumi revolucija na jeklenih podplatih, ko ruši, ko zapravlja življenja za velike momente in veliko stvar. Rusija uči, kako težavno je, ko obstane motor zgodovine in kot nepokoren, le sebi in svojemu namenu služeči aparat, tolče okrog sebe, dokler se ga ne prestavi tako, da začne delati počasi, neumorno in vstvarjajoče, sčiteč življenja za majhne trenutke in za veliko stvar. Rusija kaže dejanje osvoboditve. Rusija opominja na delo za obnovo.

*

Smó za sintezo dinamične moči in statičnega stanja, priznavamo se k plamenečemu dejanju in k stopnjevaajočemu delu: skupaj tvorita še-le razvoj. Spoštujemo, kar je ognjevitega v herojskem udejstvovanju ruske revolucije. Čuvamo, kar je velikega na posloplju, ki si ga je zuporno voljo postavila. Dodajemo pa, kar je potrebno, da ogenj ne rabi samo mečev za boj, ampak, da pomaga ljudem zidati hiše, v katerih slobodni stanujejo.

Charles P. Trevelyjan:

Deјstvo je, da je nastal socijalizem kot nova religija. In na Dunaju so velike stanovanjske hiše, ki so zrasle v vsakem delavskem okraju, templji te nove religije. Mogočne so, svetle, zdrave, prostorne in ponosne. Pozivljajo ljudi, da jim izkazujejo čast in spoštovanje kakor so doslej častili in spoštovali lepe samostane in sijajne palače.

Stanovanjska gradbena politika dunajskih socijalistov je, ki je dunajske delavce v pretežni večini privedla v socijalno demokratične vrste. Ta stanovanjsko-gradbena politika zasluži, da jo proučujemo in posnemamo. Na Dunaju ima delavec svoj dom, ne samo pristrešje; ima svetlo prijazno stanovanje, v katerem je rad.

*

Na Dunaju je bilo jasno, da ne more zasebni kapital odstraniti bednih in tesnih dosedanjih velemestnih stanovanj, kajti: ne rentira se na starih podrtijah graditi novih stanovanjskih stavb. Kapitalizem je odklonil sodelovanje in prepustil je ljudi v mizeriji. Prišel pa je socijalizem, sezidal lepa in prijazna domovanja in še ozrl se ni za kapitalističnim gospodarstvom in za buržuazijskim tarnanjem.

*

Delavska žena na Dunaju se politično udejstvuje. In to se občuti pri volitvah. L. 1927 je glasovalo na Dunaju za socijalno demokratične kandidate 326.597 mož in 367.296 žen, kar je posebno velikega pomena, če vemo, da je tam najmočnejša konservativna sila katoliška cerkev, o kateri se trdi, da gospodari nad ženami tudi tam, kjer so se možje že osvobodili njene nadvlade.

J. L. Stern:

Socijalistična knjiga ima usodno skupnost s proletarijatom. Delavčev gospodarski položaj in razširjanje socijalistične knjige sta odvisna drug od drugega. Osemurni delavnik in kolektivna pogodba sta — genija proletarskega čtiva. Brezposelnost in zmanjšanje vrednosti denarja sta — grobarja delavčeve knjige. Prav tako pa pomenijo izvojevanje politične demokracije, osvojitve parlamentov in občinskih zastopov ter iztrganje delovne trpeče množice iz otopelosti in iz težke, brezinteresne atmosfere — snidenje proletarskega duha z revolucionarno knjigo.

Upadek političnega duha v delavstvu, brezbržnost, razcep in sektaštvo zavirajo razvoj proletarske knjige.

Kulturne stopnje proletarijata so: stanovanje, zakon, rodbina, šola.

Delavca kot bojevnika in sodruga se spozna v odnošaju napram svoji ženi, svojim otrokom, svojim tovarišem, napram Internacionali — v njegovem domu, v njegovi porabi prostega časa in iz njegove naklonjenosti do studija, do kulture in do uživanja literature.

Väinö Tanner:

Osebeno povsem verujem v veliko prihodnost zadrugarstva. V kolikor so bile zadruge ustanovljene po načelih rochdalskih pionirjev je bil doslej njih zmogoviti napredek brez primere. Posebno v sedanjem stoletju si je zagotovil zaurušni pokret v vseh deželah stopnjujoč vpliv in je postal priznana sila. Je že vsega vpoštevanja vreden gospodarski činitelj, ki se ga ne more več ubiti. In vendar je še-le v razvojnem štadiju. Prepričan sem, da se mu bo vedno bolj in bolj posrečilo, izpodbiti tla zasebni, na zasebnem profitu temelječi trgovini in jo stopnjema nadomestiti s splošno koristnim gospodarstvom v prid vseh združnikov.

*

Zopet se kaže v znatni meri povsod pri pomembnih gospodarskih udeleževanjih tendenca k Internacionizmu. Na drugi strani pa je celo opaziti, da streme posamezna ljudstva za tem, da se čim bolj odtujijo drugo od drugih in da interpretirajo veliko načelo samoodločbe, kakor da bi pomenilo: osloniti se edino na sebe samega. Razumeti bodo morali, da velika resnica „Človek živi za človeka“ ne velja le za posameznike, marveč tudi za skupnost in splošnost.

*

Najpoprejš gre za tem, da dobi svetovna trgovina pravo smer in da nadomestimo konkurenčni boj z združnim gibanjem, zato pa moramo dobiti polagoma v svoje roke vse trgovsko in industrijsko življenje sveta. Ideje ozkosrčnega nacionizma pa moramo pobijati z velikimi ideali bratstva in medsebojne odvisnosti ljudstev.

Charles P. Trevelyan je odličen pristaš angleške delavske stranke, h kateri je pristopil ob času svetovne vojske v protest proti vojnim grozotam. Preje je bil član liberalne stranke in njen minister v londonski vladi. Tudi delavska stranka ga je poslala v Mac Donaldovo vlado kot ministra za prosveto. — Trevelyan je nedavno študiral socijalistično občinsko upravo na Dunaju. Svoje vtise je priobčil v oktoberski številki „Socialist Review“ pod naslovom Socialism triumfant (zmagoviti socializem).

Väinö Tanner je ministerski predsednik na Finskem. Socijalni demokrat. Po poklicu konzumski uslužbenec; ravnatelj največjega finskega konzumnega društva. Te dni je podal demisijo kabineta radi spora glede carine.

V avgustu vršiči se občni zbor Mednarodne združne zveze ga je izbral za svojega predsednika mesto Nizozemca Goedhardta. — Priobčene misli so iz Tannerjevega članka v Int. Zadr. Bulletinu XXL. št. 11.

Oskar Pollak in **J. L. Stern** sta odlična nemška socijalistična publicista.

Culkovski:

Božič proletarskih otrok.

(Za božičnico mariborskemu »Detoljubu«.)

*Vi drugi imate zakurjen dom,
vi drugi imate potice,
mi se ne vemo ogreti pri kom,
premrle so naše ročice.*

*Vam drugim po smrekah lučke goré,
pod njimi daril je vse polno,
v naših očeh le blestijo solzé,
srce nam je gladno in bolno.*

*Vi drugi ste dobro večerjali,
vi drugi ste dobre volje,
a nas ste surovo ozmerjali,
pognali nas v sneg na polje.*

*A vendar nam v srcih ogenj gori
ki nam ga nikdar ne vgasite:
naš up, da se nam dan sveti daní,
ki spolni vse želje nam skrite.*

*Vam drugim pustimo razsvetljen salon,
darila, večerjo, potico,
in čakali bomo, da udari naš zvon,
da vkrešemo božič s pravico!*

Živko Topalovič:

'Deset let komunizma na Balkanu.

Mnogokrat se zdi človeku skoro nepojmljivo, da je postalo v balkanskih deželah socialistično delavsko gibanje, ki je imelo pred vojno sorazmerno pomemben vpliv, tako povsem brez pomena. Dvoje dejstev drži: namreč, da je delavsko gibanje v balkanskih deželah res pred vojno i gospodarsko i politično več pomenilo in imelo mnogo večji vpliv kot ga ima sedaj, ali res je tudi, da je bil neposredno po zaključku vojne in po sklepu miru, skoro do l. 1923 precej drugačen položaj in da so v tej dobi delavske strokovne organizacije in socialistične stranke igrale v političnem in socialnem življenju celo prav veliko vlogo. Opraviti imamo tedaj s porazom, ki je skoro katastrofa za delavsko gibanje in ki zasluži, da ga analiziramo.

Precej vzrokov je: najpoprej veliki gospodarski potresi in nove opredelitve, ko so vsled nastanka novih poljedelcev, le-ti vzeli vase tudi precejšnje vrste proletarskih elementov; povsem novi nacionalni pokreti in pregrupacije, ki so s seboj tudi potegnile proletarske vrste; težke krize posameznih gospodarskih slojev, ki so zelo oslabile moč delavskih organizacij; prehod cele vrste industrij v državne roke, vsled česar so prišli delavci v veliko odvisnost, uvedba splošne volilne pravice, ki je najširši sloji niso znali ceniti in uporabljati, in seve z uvedbo splošne vo-

lilne pravice vzbujeni interes meščanskih strank za delavce, za ktere so se poprej zanimali samo socialisti. Seveda ni sedaj naš namen, analizirati in preiskati vsa ta področja. Dotikamo se jih samo zato, da ne bi nastale napačne misli, kakor da ni drugih okolščin, ki so pripomogle oslabiti delavsko gibanje na Balkanu kot one, o katerih razpravljamo. Ob desetletnici enega obdobja se hočemo pečati s činiteljem, ki je tudi bistveno uplival na oslabitev delavskega gibanja, namreč: prevzetje vodstva nad delavskih razredom po boljševizmu in iztisnitev demokratičnega socializma predvojne dobe v vlogo slabe manjšine.

Dejansko je bil ruski boljševizem, ki se je kot nov nauk polastil v dobi od l. 1919 do 1922 delavskega gibanja v balkanskih deželah. Postopal je pri tem v zmislu svoje zgodovinske perspektive o nadaljnem razvoju družbe. Po njegovem mnenju je bila takrat zanj najnujnejša dnevna naloga: osvojitve politične moči po delavskem razredu v vseh deželah brez ozira na obstoječe socialne razmere in gospodarski red. To je bilo jedro revolucije. Ko smo enkrat v posesti politične vse-moči v državi, potem bo že zmagoviti delavski razred poskušal urediti organizacijo gospodarstva v smeri socializma. Na vsak način pa naj bo obnovitev gospodarstva v kapitalistični obliki nemogoča, in da se to doseže, je stremeti, da

se ostane čim dalje pri politični moči s sredstvi diktature izključivši politično demokracijo. Najprej tedaj osvojitve politične moči. Vse drugo pride potem, in uhojeno pot k socializmu se že potem poišče. Bistvo je tedaj osvojitve politične moči.

Ko se je naloge socialističnega pokreta enkrat tako poenostavilo, šlo se je korak dalje. Organizator sovjetske oborožene moči, Trocki, je učil, da je najvažnejše streti oborožena sredstva moči in jih nadomestiti s svojimi. Zategadelj je osvojitve politične moči v nerazvitih deželah z rokodelskim in kmetijskim gospodarstvom mnogo lažja nego v gospodarstvo razvitih kapitalističnih deželah. Kjer donša gospodarstvo samo slabe donose, mora biti vladajoči državni aparat zelo slab in ž njim vred tudi oborožena državna moč in jo je zato lažje streti, lažje premagati in jo nadomestiti z drugo, seveda s proletarsko. Tedaj ne v velikokapitalističnih, ampak v nerazvitih deželah malih kmetij naj uspe proletarska revolucija s prvimi zmagami. V kapitalistični zapad je prodreti skozi nekapitalistični vzhod — to je bil prvi cilj prvotnega vojnega komunizma v Rusiji.

Mi na Balkanu smo žalibog bili prva etapa na tem osvojevalnem pohodu ruskega komunizma, in če je mogoče nerazvite agrarne dežele že samo na sebi najlažje premagati, so bile še na Balkanu v največji meri dane še prav posebne olajšujoče okolnosti zato. Vse balkanske države so trpele nepopisno socialno bedo po dolgotrajnih vojnah, v katerih so bile stalno ali bojišče ali pa okupacijsko ozemlje tujih armad. Prejšnje vlade so spodili, prejšnja birokracija so pregnali in vojaštvo je bilo desorganizirano. Šlo se je za tem, da se organizirajo povsem nove države in moč novo nastalih vlad je bila neznatna. Mogoče je tedaj bilo bolj kot kje drugje vreči te vlade in postaviti novo moč pod egido revolucionarnega komunizma!

In ni se zamudilo časa za izvršitev teh nalog. Najprej je bilo potreba, da se osvoji v posameznih deželah socialistično delavsko gibanje, ki je neposredno po vojni povsod zelo naraslo, in se ga boljševizira. Še-le z osvojitvijo in boljševiziranjem delavskega pokreta se naj dobi moč, ki bo osvojila državno moč. Prvi del te naloge je skoro povsem uspel. Ko pa se je začel izvajati drugi del, pa je bil zadal boljševizem delavskemu gibanju bal-

kanskih dežel najstrašnejši poraz, ki je delavski razred silno zdemoraliziral in je bistveno največ kriv sedanje njegove slabosti. Ta izkušnja je pokazala, da je bila vsa boljševiška zgodovinska perspektiva iz temelja napačna. Bilo je jasno, da je povsem izključeno, da se more na podlagi male kmetije in malega rokodelstva sploh govoriti o ustvaritvi gospodarstva brez zasebne lastnine proizvajalnih sredstev. Izkušnja je pokazala, da speje manjšina delavskega razreda le svoji katastrofi nasproti, če se oddalji od demokratične poti in se poda na krivo pot nasilnega vladanja.

II.

Naše načelno stališče proti vojni je nam v Srbiji prineslo veliko ugleda. Ker smo bili politično povsem nevezani, mogli smo takoj po svršetku vojne začeti z obnavljanjem stranke in strokovnih organizacij. Kmalu nam je uspelo organizirati močno strankino in strokovno gibanje. Stranka je štela skoro 100.000 članov, strokovne organizacije pa 200.000. Šest dnevnikov je našlo velik krog čitateljev. Postali smo resnična politična sila. V tem stanju nas je napadla boljševiška ofenziva. Omamljeni smo bili vsled naglega vzrasta našega gibanja in zato nismo mogli razumeti dovolj naglo nevarnost te boljševistične ofenzive. Naša socialistična stranka je bila prva, ki so jo boljševiki poskusili osvojiti od znotraj. Ker še ni bilo nobenega vzgleda pred nami in tedaj še nobene take preskušnje nikjer, smo seveda imeli vrata v stranko in strokovne organizacije povsem na široko odprta. Neposredna bližina sovjetske Rusije in zlasti ona sovjetske Ogrske, potem dnevno se množeče zmage boljševiške revolucije v onih časih, so seve na novo vlivale navdušenje in nade v sestradane delavske množice naše dežele in vstvarjale duševno atmosfero za boljševiziranje stranke same. Zapazili pa smo še le tedaj, da so prišli do vpliva v naših organizacijah čisto tuji elementi, ko so le-ti bili z našim soglasjem v organizacijah že trdno usidrani. Prepoznano smo seznanili, da so boljševiki iz vrst jugoslovanskih vojakov, ki so za časa boljševiške revolucije bivali v Rusiji, izbrali 3000 mladih mož, jih dali v boljševiške šole, kjer so jih prav posebej izobraževali ter izšolane poslali domov z nalogo, da vstopijo v našo stranko ter v njo izvojujejo zmago za boljševistiško smer. Bili

smo presenečeni, ko se je na enkrat pojavila cela vrsta boljševistiških agitacijskih spisov in ko je na stotine mladih ljudi potovalo od vasi do vasi, od mesta do mesta in na tajnih shodih pripravljalo volitve v odbore naših krajevnih organizacij. Poskušali so najpoprej polastiti se vodstva lokalnih organizacij. Še bolj pa smo bili presenečeni, ko je prišlo do aranžiranja delegacij na strankin kongres, ko so iz najmanjših vasic prišli delegatje, ki so po več dni morali potovati, seveda ne na svoje stroške. Na strankinem zboru smo stali pred večino, ki je doslej v naših političnih in strokovnih bojih nismo poznali.

Še več življenjskega interesa kot sovjetska Rusija je imela sovjetska Ogrska na tem, da se Jugoslavija boljševizira. V tem je videla sovjetska vlada v Budimpešti svojo edino rešitev. Ogrskim komunistom ni bilo težko podpomagati z denarjem boljševiziranja obkrožujočih jih dežel. V vseh jugoslovanskih deželah je v zadnjih treh letih vojne vladala Avstro-ogrška in cirkulacijski denar je bila avstro-ogrška krona. Veliki tiskarski stroji za izdelovanje papirnatega denarja so bili ostali v Budimpešti in moglo se je cele žaklje bankovcev prenašati dnevno preko meje. Na drugi strani so pa našle vse narodnostne manjšine novih držav v komunizmu najboljšo možnost protestirati proti narodnostnemu prevratu in proti novim nacionalnim nasilstvom. Tako so naskočile socijalistično delavsko gibanje sile, ki dejansko niso imele prav nič skupnega z usodo jugoslovanskih delavcev in z nalogami delavskega gibanja. Vse to je vdrlo v socijalistično stranko in je pomagalo socijalistično stranko ugrabiti socijalistom.

Takrat smo napravili težko taktično napako. Mislili smo, da se ne smemo ločiti od skupnega gibanja. Nadali smo se, da bodo skušnje naučile prav kmalu delavce, naj se ne puste uničevati v ptuje svrhe. Smatrali smo, da je naša naloga ostati z delavci skupaj in delovati z njimi na njih prečiščenju. Kljub temu, da se je stranka iz socijalistične izpremenila v komunistično, je nismo hoteli niti cepiti niti iz nje izstopiti, ampak smo ostali v nji še nadalje kot opozicija. V naše opravičilo naj bo povedano, da se je to zgodilo takrat, ko še ni prišlo do razkola niti v Franciji niti v Nemčiji in ko so tudi v drugih deželah sedeli komunisti v eni stranki. Seveda smo

s tem zašli v odvisnost od komunistov, ki so nas mogli izključiti iz stranke v onem momentu, ki se jim je zdel prikladen ter nas tako prisiliti, da začnemo kot zunaj gibanja stoječi na novo organizirati strokovno in politično gibanje. Vodstvo delavskega razreda pa so imeli komunisti povsem v svojih rokah. Obstalo je pač desno socijalno-demokratsko krilo, ki je bilo šlo svojo lastno pot v koaliciji z meščanstvom in ki se je te krize s komunizmom pač izognilo, ali ni bilo merodajno za usodo delavskega gibanja v deželi.

Približno v isti smeri, četudi ne z istimi podrobnostmi, se je razvil položaj delavskega gibanja tudi v Rumuniji. V Bulgariji je bilo pa v toliko drugače, ker so komunisti že našli v delavskem pokretu popolnen razdor med tzv. „tesnosrčnimi“ in „širokogrudnimi“ socijalisti. „Tesnosrčni“ so sami svojo stranko boljševizirali, s tem, da so našli v boljševizmu pravi in resnični socijalizem. Tako se je ta stranka, ki je tudi pred vojno imela večino proletarskih elementov za seboj in s katero so tudi drugi balkanski socijalisti posebno simpatizirali, v celoti pridružila ruskemu komunizmu. Zategadelj je mogla „širokogrudna“ stranka lažje premagati napade in krize in kljub temu, da se je en del od nje odcepil in prešel h komunistom, obvarovati svoje bistvo in svojo politično samostojnost. Ali velika večina delavskega razreda Bolgarije je ostala pod komunističnim vodstvom.

V Grčiji pred vojno žal ni bilo pravega socijalističnega gibanja v evropskem smislu. Strokovne organizacije so stale večinoma pod vplivom meščanstva in socijalizem je bil bolj intelektualen posel posameznih literatov. Zato ni bilo prav nič težkega v povsem zamotanih političnih razmerah Grčije v večni borbi militaristov republikanskih in monarhističnih smeri in z ozirom na socijalno skoro enake razmere kot drugod na Balkanu, to novo porojeno delavsko gibanje pridobiti za komunizem. Ne bo brez zanimivosti omeniti, da je tudi v Turčiji, zlasti v Carigradu, po vojni nastalo delavsko gibanje. In to gibanje je prav tako kot ono v Solunu, v mestu z močnim delavskim življenjem, prišlo takoj pod komunistično vodstvo. Lenin je dejal enkrat, da je radikalizem otročja bolezen boljševizma. Brezmejni radikalizem je otroška bolezen vsakega na novo se porodivšega delavskega gibanja. Zato se ni prav nič čuditi, da se

ono delavsko gibanje, ki se v burnih socialnih razmerah na novo porodi, priključi tisti smeri, ki je najdalje na levo. Ali te gobe nimajo nič kaj trajnega življenja in umro prav tako hitro kot so se narodile. Vendar če tudi izginejo kot organizacije, zapuste le neko določeno razpoloženje v množicah, ki je redovito protisocialistično. Jedro komunizma, ki je nastal v boju proti socializmu, je pač nazor, da so socialisti „izdajalci“ in da jih je še bolj sovražiti kot same buržuje. Vsled tega preperečuje boljše vizem na dolgo dobo postanek zdravega delavskega pokreta. Kot organizirano in trdno gibanje in kot razpoloženje v delavskih množicah je imel komunizem v svoji prvi ofenzivi na Balkanu popoln uspeh in je mogel reči, da je postal vodnik in zastopnik delavskega razreda.

III.

S tem pa še ni bilo vse doseženo. L. 1922 je bilo, ko je bil balkanski komunizem na vrhuncu slave in moči. V Jugoslaviji kakor na Rumunskem so prevzele komunistične stranke skoro popolnoma dedščino socializma predvojnne dobe: zgodovino njegovo, njegov ugled in premoženje. Na njegovi strani sta bili še privlačna sila in avtoriteta ruske boljše vizistične revolucije in pa sredstva, ki so ji od te strani bila na razpolago v svrhu revolucioniranja Balkana. V Bolgariji je bil položaj še v toliko ugodnejši, v kolikor šibkejša je bila bolgarska vlada in pa ker leži dežela sama ob Črnem morju v neposredni dotiki s sovjetsko Rusijo. Da bi se pa mogli razviti do moči, ki je v stanu osvojiti državo, to je bilo samim boljše vizikom jasno, da je samo z delavci samimi to nemogoče. Težavno pa ni bilo, imenovati se ne le delavska, marveč tudi kmetska stranka: le kmetske množice pridobiti zase, je bilo težko. In na tem se je izjalovil balkanski komunizem. Posebne razmere v Rusiji so dale delavski manjšini industrialnih središč v roke ogromno moč kmetskih množic. V balkanskih deželah pa je kmet šel po svoji lastni poti. In radi tega, ker niso mogli pridobiti kmetov, so se naslonili balkanski komunisti na nezadovoljne nacionalne manjšine, ki so se občutile potlačene vsled ustvaritve novih nacionalnih držav in si momentano še niso uredile nikakšnega lastnega nacionalnega pokreta ter so seve iskale priložnosti, da ipak v neki obliki dajo izraza

svojemu nezadovoljstvu. Nekritični komunizem se jim je takoj dal na razpolago. Nespametna težnja, priti tako hitro kakor je le mogoče do moči, je tedaj zavela komuniste, da so otvorili vrata v delavsko gibanje vsem nezadovoljnim elementom in s tem dejansko dali na razpolago moč delavskega razreda drugim družabnim slojem. Udarce, ki so jih ti delavci potem morali pretrpeti, so pravzaprav prejemale v manjši meri v boju za svoje lastne, v večji meri pa v boju za ptuje politične cilje. Napačno precenjevanje dejanskega zgodovinskega položaja balkanskih ljudstev se je strašno maščevalo na komunizmu samem in po njem na delavskem razredu balkanskih dežel. To krivo precenjevanje se je pokazalo v pogledu na kmetijske množice in v pogledu na sveži nacionalizem na novo nastalih nacionalnih držav.

V balkanskih državah je obstajalo nekaj, česar ni bilo v Rusiji, namreč: sveže in silno, svobodno seljaštvo (kmetsko ljudstvo), ki je nastalo v teku enega stoletja v boju zoper turško gospodstvo. Na tem kmetskem ljudstvu temelje male balkanske države. In to kmetsko ljudstvo, ki slobodno razpolaga s svojo malo posestjo, je dalo tem malim državam njihovo silno vojaško moč. Sinovi teh kmetij, ki so doma pustili svoja zemljišča v svobodni posesti in ki so jih v njih odsotnosti obdelovali njih svojci, so bili izborni in poslušni vojaki, za ktere je pomenil boj proti turški nadvladi na Balkanu in boj za obrambo nacionalne in državne samostojnosti pravzaprav boj za njih lasten dom in za njih polja in posest. Boj za nacionalno svobodo je bil obenem za te kmetske množice boj za njih socialno osvoboditev izpod fevdalnega gospodstva. V Rusiji se je zanočela še-le na početku tega stoletja velika agrarna revolucija proti fevdalnim gospodom, ta agrarna revolucija pa se je uspešno in končno veljavno končala na Balkanu za veliko množico balkanskih kmetov že v prošlem stoletju. Kmet je bil že trden posestnik z malomeščanskimi občutki in komunistični nauk, ki je prišel iz mesta, je bil zanj nekaj nerazumljivega in nesprejemljivega. In ob tej činienici je balkanski komunizem izgubil svoj kompas. Kmetie v Bolgariji, v Rumuniji in v enem delu Jugoslavije so bili organizirani v samostojnih kmetskih strankah, v drugih državah in nekterih delih Jugoslavije pa so jih trdno vodile meščanske stranke.

Poskus s silo nastopiti proti strankam, ki so jim pripadali kmetje, se je z lahkoto zavrnil. To so občutili bolgarski komunisti, kljub dejstvu, da je bila takratna kmetška vlada v Bolgariji vojaško precej šibka.

Se važnejša pa je bila ta okolnost, da je bilo celo nemogoče le kakorkoli izkoristiti agrarno revolucijo v pokrajinah, ki so se na novo priključile Balkanu. Balkanske države so nastale v znamenju boja za gospodarsko in politično svobodo malih kmetov. Bilo je samo posebi umevno, da se bo takoj zopet sprožila agrarna revolucija z razširitvijo meja novih držav. Meščanske vlade in vojaške kraljevine pa so bile same tiste, ki so izvršile pod svojo zastavo agrarno revolucijo in napravile mnogo stotisoč včerašnjih dninarjev za nove posestnike. In zato se niso grupirale vse te, iz agrarne revolucije nastale, velikanske nove socijalne sile okrog rebeljujočega mestnega delavstva, ampak okrog meščanskih vlad in okrog vojaških kraljevin. Vsa prihodnost balkanskega komunizma je bila s tem zapečatená. Njegov razvoj po kmetih izven mest in tovarniških naselbin je bil zajezén.

Balkanske države so nastale v dolgi vrsti vojsk, ki so izpopolnile vse devetnajsto in početek 20. stoletja. Več generacij za seboj se jih je udeleževalo. V teh vojnah so velike široke množice videle stalni razvoj nacijske revolucije. Prav prirodno je tedaj, da se je v toku tega razvoja porodil silen nacijski in nacijski počutek tako v množicah kakor v državni upravi, in da se je priučilo metodam: v težjih konfliktih, tudi v notranji politiki, ni veliko razpravljati, ampak kar spor končno javno rešiti z uporabo sile. Ni tedaj slučaj, da ni mogel v Srbiji doslej noben kralj vladati prav do svoje smrti in da se je isto godilo kraljem v Bolgariji in Grčiji, čeprav obstoji v kmetijskih množicah resnično monarhistično mišljenje. Za kmetijske množice je bila kraljevina naravna ustvaritev v toku vojnih dob. Komunizem ni vsega tega razumel in se v tem novem položaju ni mogel orijentirati. Ker ni mogel razumeti in priznati velikega dejstva ustvaritve nacijskih držav in ker je celo postal zbirališče načelnega nasprotnstva teh velikih zgodovinskih stvaritev, je samo vzbudil proti sebi strašno sovraštvo nacijskega komunizma, ki se je vrgel nanj z vso bojno besnostjo. In vsled tega je strašno krvavel delavski razred.

Delavski razred v vseh balkanskih državah je manjšina, ki je v razmerju s kmetijskim ljudstvom kakor 10:80. V teh razburjenih časih, ko je bila velika nezadovoljnost med ljudmi radi revščine, ki so jo povzročile dolge vojne, je bilo veliko nade in izgleda za delavsko stranko, da pride do političnega vpliva v kmetijskih množicah, ali le pod pogojem, da ne bo hotela izvrševati nemogoče naloge: hoteti menjati posestno obliko in uvajati nove gospodarstvene načine in da bo delovala strogo v okvirju bojev za notranjo demokracijo. Zatajitev demokracije je značilo proč od vsake prihodnosti za politični vpliv delavskega razreda na kmetih in tedaj pravzaprav samomor delavskega razreda. Komunistično pridiganje o diktaturi in brezobzirnem boju proti razrednim nasprotnikom je bila le duševna predpriprava in moralna pritrditev vsega onega, kar so potem meščanske vlade uporabile proti delavskemu razredu. Vsled komunističnih revolucionarnih naporov, ki so dejansko le v Bolgariji povzročili nekaj revolucionarnih činov, so zdvijali meščanski elementi. Komunistično gibanje, omejeno le na mesta, razbiti in ga razgnati, je dejansko v balkanskih deželah bilo prav lahko. Sorazmerno težko je bilo le v Bolgariji, kjer je nacijski reakcija hotela sočasno pogaziti tudi moč kmetijskih množic. Dejstvo pa je, da so meščanske vlade z enim udarom popolnoma zlomile balkanski komunizem in ga tudi popolnoma diskreditirale. Najstrašnejše pri tem porazu ni organizatorna izguba, ampak globoka demoralizacija po komunizmu vodenega delavskega razreda mest in industrijskih centrov. Neverjetna nemoč komunizma, ki se ni niti upal moško postaviti v bran proti samovolji državnih organov, je na delavski razred uplivala duhovno tako demoralizujoče, da je izgubil z vero v komunizem tudi vero v vrednost vsakega drugega boja in vsake druge organizacije. Desettisoči in desettisoči delavcev so se odtegnili delu v gospodarskih in političnih organizacijah: v množicah je nastal lov za službenimi mesti. slehern se je hotel rešiti in se uveljaviti, kakor je pač mogel, premnogi pa so jo popihali direktno v meščanske stranke. Med preostalimi komunističnimi voditelji pa so se razvili na znotraj tajni boji za razdeljevanje podpor, ki so seveda prihajale še redno od Rdeče Po-

moči. Poraz, ki je doletel delavski razred v balkanskih deželah pod komunističnim vodstvom, se je zrealil v opustošitvi delavskih organizacij in duhovnem upadku celotnega razreda. Le oni, ki je to v vojni doživel, more razumeti, kaj se pravi zopet zbirati premagano in demoralizirano armado na polnem begu iz bojnih poljan.

IV.

Mi, ki smo pred 20. leti ustvarili prvo moderno socialistično delavsko gibanje v balkanskih deželah, imamo sedaj nehvaležno nalogo vršiti znova zopet isto delo. Takrat je bilo to zelo lahko, četudi so bile socialne predpostavke mnogo šibkejše razvite kot so sedaj, ali moralni pogoji dela so bili povsem drugi. Podvreči pa se moramo pogojem, ki so dani in delati to, kar se da, sicer z bolj v srcu ali z upanjem na uspeh.

Zaman poskušajo komunisti, da dobe zopet tal. Meščanske vlade so sicer spoznale, da jim more biti komunizem celo koristen. Najuspešnejše je s pomočjo komunizma preprečevati konsolidacijo delavskega gibanja. Da ostane čim dalje razcep in medsebojni boj med delavskimi skupinami, to je silna potreba meščanskih strank in državnih organov. Karakteristično je, da državne oblasti v vseh balkanskih deželah kljub postavam proti komunizmu pospešujejo oživiljenje komunističnega pokreta povsod tam, kjer se pokaže malo živahnejše socialistično gibanje. V splošnem je to za razvoj dobro in koristno. Ozdravljenje pospešita v prvi vrsti pomeščanjenje demokracije v balkanskih deželah in svoboda v notranjih sporih med delavskimi smermi.

Komunisti se morejo danes v skoro vseh balkanskih državah, seveda pod raznimi kritnimi imeni, ali sorazmerno svobodno udejestvovati, svoje strokovne in politične organizacije uveljavljati in svoj tisk razširjati. In najnovejše spoznanje, ki ga doživljajo, jim kaže, da so zaupanje širo-

kih slojev končno izgubili, da stare forme ne veljajo več in da je iskati novih potov: potov drobnega dela, potov realističnega strokovnega boja, omejevanje delavskega pokreta na dnevne življenjske potrebe delavcev. Od starih sanj ostaja še vera, da saj v Rusiji sovjetska vlada nekaj vstvarja, če tudi na komunistično revolucijo v lastni deželi še misliti ni. Živijo pač duševno in moralčno, seve tudi materijalno od ruske legende. In zategadelj ostajajo v absolutni odvisnosti od ruske vladne stranke.

Prihajajo često celo resni sodrugi, ki svetujejo, naj premagamo sedanje stanje brezpomembnosti in potlačnosti enostavno s tem, da se oboji združimo. Lepe so te želje, ki jih imamo vsi in vsak v svojem srcu, ali morajo ostati samo ceneni nasveti. Socialisti verujemo danes kot vedno tako v razvoj zgodovinskih dogodkov kakor v oni človekove duše v zmyslu našega nauka, in lahko bi tedaj bili za združitev, ker se boja tako z znanstvenimi kakor s socialnimi nazori komunizma ne bojimo. Eno bi morali zahtevati: da v vsem odločajo le lastni člani in lastna sredstva članov. Tega pa ni od komunistov pričakovati. Ves komunizem je intelektualno in moralčno mrtev, koj ko se loči od sovjetske vlade, ki je danes na krmilu. In za socialiste je vsakršno solidariziranje s sedanjim nasilnim režimom v Rusiji izključeno. In to je vzrok, da ne pride do združitve. Je tragično, ali tako je.

Naš marksistični nauk o zakonih družabnega razvoja ni le velik kot vsaka znanost, ali nam je tudi v težkih časih velika tolažba. Krepi nas in opominja nas, da ostanemo mirno pri drobnem delu in da verujemo z vso vnemo v veliko bodočnost. Naš nauk je bil, je in bo naš vodnik in rešnik. Ali ne sme se zameriti bojevnikom, preko katerih je divjala furiozna sila in ki so v tej za življenje posameznega človeka predolgo trajajoči dobi iz tisoč ran krvaveli, da iz dna duše zakričijo: Prokleta naj bo!

Albin Čebular:

Rudarska roža.

*Na naših oknih rožni cvet —
ta cvet ni lilija beleča,
ta cvet ni astra zeleneča,
ta cvet ni cinija duhteča,*

*to nagelj je škrlatnordeč.
vanj naša kri se je vtopila,
na rožnih listih se strdila,
z rudečim ognjem ga zalila.*

*Na oknih cvete nagelj rdeči —
to ni veselja cvet iskreči,
o, klas to naše je krvi,
ki nam o boli govori!*

Bratko Kreft:

Povest o svileni obleki.

Tri nadstropja in petdesetero ljudi jo je tiščalo k tlom, njo, ki je bila mlada in ji je bilo komaj sedemnajst let. Ime ji je bilo Viki, toda stari tiran jo je klical za Viktorijo. Bil je pravzaprav njen oče in je imel trinadstropno hišo in petdeset ljudi, ki so mu morali plačevati najemnino. S svojo hčerko pa je stanoval in smrdel v podpritičju. Nihče drugi ni hotel tam stanovati, nihče mu ni hotel ničesar plačati za kletno stanovanje. Zato se je sam vselil vanj, da ne bi bilo potrate in da bi bilo dobička več. Vlažno je bilo in pusto za Viki, ki je ljubila solnce in sovražila temne prostore s starimi, kdo ve koliko desetletij že stariimi omarami, posteljami in mizami. Vse je bilo mrtvo zanj, vse prazno in preperelo v tem stanovanju. On, ki ga je klicala za strica, ker ji je prvi dan tako ukazal, njegov pes, ki mu je ravnotako kakor njemu morala streči, vlažne stene, vse to je nedavno zasovražila v vsej svoji strasti.

I.

Komaj tretje leto je pri njem. Prej je bila v predmestju pri teti, materini sestri, ki je bila nekoč kuharica. Ni vedela, kdaj je prišla k njej, spominjala pa se je še dobro na čas, ko jo je klicala za mater. Nič kaj lepi niso bili dnevi njenih otroških let, samo na smetišče, kjer je z ostalimi otroci brskala po nesnagi, jo je vezal lep, pravljichen spomin. Vsak mesec, kadar jih je obiskal in prinesel denar, mu je morala poljubiti roko. Tisto ostudno roko z dolgimi vedno začrnelimi nohti, ki ni bila nikdar čisto umita. V smetišču, v kuhinji, kjer je morala pomagati teti in se pod trdo kuhljo učiti kuhanja, v tistih vsakomesečnih poljubih studa in prisiljenosti je minilo štirinajst let. Na dan štirinajste obletnice njenega rojstva jo je teta lepo oblekla in počesala. Nato ji je povedala nakratko, da stric, ki je prihajal vsak mesec, ni stric, ampak njen oče. Mati je umrla že pri porodu in hvaležna se mora skazati očetu, ki tako skrbno skrbi zanjo.

Tako nekako ji je dopovedovala in pridigala. V Vikino notranjost je prvič z jasno nogo stopilo tisto, kar se ji je že nekajkrat zazdelo pri igranju v smetišču. Večkrat je čutila neko razliko in osamlje-

nost med otroci in vedno bolj je opazila krivoglednost tetino in vedno bolj občutila njeno prisiljeno, plačano prijaznost. In na dan svojega štirinajstega rojstnega dne se je spomnila tiste mrzle psovke, ki jo je rabila teta nekoč, ko ji je padla porcelanasta skleda iz rok in se razbila. Sedaj je razumela kak nepridiprav je že od početka svojega življenja. Nihče si ni želel njenega življenja, prišla pa je in zato so jo pač prenašali, kolikor so mogli.

Taka je mladost nezakonskih otrok, ki so jih v prešernosti sladostrastja in brezobzirnosti spočeli gospodje z navadnimi dekleti, ki so bile ali kuharice ali dekle pri njih. Vikin oče je bil nekoč mlad in razposajen, mati pa je bila lepa služkinja, ki jo je zvalil in prevabil.

To ni nič posebnega. Velikokrat se zgodi kaj takega in Viki je tako otrdela od nagnusnih rokopoljubov, da ni niti več mislila na svoje poreklo.

II.

V sedemnajstem letu njenega življenja pa je stopil pred njo študent Ivan. Vsak dan je morala skrbeti za potrebe stričevega psička. Tako je prišla na svojih pasjih sprehodih večkrat v park, kjer je bilo veliko lepooblečenih gospodičen in gospodov. Navadno je sedla na bolj zapuščeno in oddaljeno klop, da je lahko vse bolj videla. In mesec bo menda tega, ko je na svoji običajni klopi našla človeka — mladega, s pipo v ustih in v širokem črnem klobuku. Na kolenih je imel odprto knjigo in v tobakovem dimu bil ves zatopljen v njo. Hotela je zaviti drugam, pa je prišla že tako blizu, da je spoznal njeno plašnost in ji ponudil prostor.

„Moj Bog, kako prijazen in dober je.“ Tako je mislila ona, ki jo je večno pri očetu tožarila hišnica in ki vso svojo mladost ni okusila prijazne, odkritosrčne besede. Samo milost, prizanesljivost, strpljenje in vse to je morala ponlačevati z neznosnimi rokopoljubi, s hvaležno uslužnostjo, kjer je bilo treba njene pomoči.

In sta se pogovarjala. O vremenu sta se pogovarjala, o nsu, ki ga vsak dan mora voditi na vrvi, o očetu, ki je neprijazen in revmatičen, o šoli in lepih knjigah. O, toliko sta si imela povedati.

Pravzaprav je govorila samo ona. Saj že dolgo ni z nikomur govorila tako in saj še je nihče ni tako lepo pogledal kakor študent Ivan. Tako lepe modre oči je imel in tako prijazno se je smehljajal, kadar mu je govorila o svojih opravih in neprilikah, ki jih ima z očetom.

Večkrat sta se našla na tisti klopici in vedno več sta si povedala.

In nekoč, ko se je zvečerilo, sama nista vedela kdaj, sta se dolgo poslavljala in v senci dreves se je znašlo dvoje mladih ustnic...

Zgodilo se je in Viki je zasanjala, zahrepenela, vzljubila. Neka svetloba se je prikradla v klet in njeno dušo. Svetloba, ki je bila tako vabljiva, strašna, da je klicala ven, kdo ve kam. Tja pač, kjer ni vlažnih zidov, kjer ni ostudnih stricev — očetov, kjer ni psov, ki bi jih bilo treba goniti na vrvice in jim streči kakor ljudem. Tja, kjer so prijazna lica in lepe besede, kjer je — Ivan...

Viki je bilo sedemnajst let in ob tem trenutku je pozabila na vse tisto, kar je bilo in kar je. Pa je prirentočil oče in pes je zatulil in Viki je čutila klet, čutila težke zidove in vse ljudi, ki so jo stiskali k tlom. Njo, ki ji je dejal Ivan, da je tako lepa in pomladna in ki so ji prsi še nedavno vzbrstele v grudi.

III.

Šla sta mimo izložbe. Vsepolno lepih oblek je bilo tam in sta se ustavila. Molče sta gledala tisto svilo, ki se je v vseh barvah razkošno svetlikala, da je bolelo oči in srce. Zakaj Viki še ni imela nikoli svilene obleke.

„Poglej, Viki, tista-le tam, svetlordeča, kako je lepa. Kakor da je za te napravljena“, ji je pošepnil Ivan in v mladih grudih je vzvalovila kri.

Nato sta šla naprej.

IV.

Drugič sta se pogovarjala o plesu in Ivan jo je vabil. Izgovarjala se je, da ne zna; on pa je vabil in prosil, da je vseeno. Bo se že privadila in naučila.

„Ne morem, Ivan, oče in pes, oba lebdita nad menoj.“

„Pridi!“

Tista beseda, ki se je tolikokrat prikradla v njo, kadar je samotno sedela v sobi in krpala očetove nogavice, je bila izgovorjena. Pa Viki je bilo komaj sedemnajst let in težko zidovje je nosila na svojih plečih.

Svilena obleka, ples, Ivan in še veliko več. Svetle električne luči, avtomobili, električna, lepo oblečene ženske — o, koliko je vsega tega na svetu — vse to je klicalo po Viki, po njenih mladih licih in vzbrstelih grudih. In v tistih knjigah, ki jih je našla v očetovi omari in jih je skrivaje čitala, je bilo toliko lepega in razkošnega o življenju, ki je onkraj teh kletnih prostorov, onkraj neprijaznega očeta. Vedno bolj jasno ji je stopal oče pred oči. Njegove slike iz mladosti in albumi, ki jih je vzbudila iz zaprašnosti, so ji kričali v dušo in Ivan jo je klical na ples.

Pa kako bi šla na ples? Saj je treba lepe, svilene obleke. Ivan, on je fant, on ima črno obleko in ne ve, da ona svilene nima. O svoji revščini mu ni pripovedovala nikoli. Samo o hudi pesti očetovi in o hiši, ki je njegova. Ko bi mu ne bila tega povedala, nikoli bi je mogoče ne vabil na ples. In sedaj? Danes?

Dogovorila sta se. Obljubila mu je. V enem samem trenutku je prikimala in obljuba jo je večno opominjala. Ne samo obljuba. Tisti težki zidovi in svilena obleka — o vse tisto — jo je klicalo ven, v življenje.

Oče ima hišo in ima denar. Tam v omarici je. Kaj, če bi — — — Potem bi lahko kupila tisto obleko, šla na ples in ljubila Ivana.

Zgrozila se je svojih misli vsakokrat, kadar jih je pomislila v samoti. Če je bila pri Ivanu, je ni bilo strah in vedela je, da mora storiti tako, da ne gre drugače. Njen oče je, streže mu kot služkinja, denar ima. Za koga? Ali je ni priklical v svet on? Naj ji zato da še živeti. Tudi on je živel, dokler je bil mlad in dokler se je dalo. O, kako ga je sovražila.

V.

Danes je bil zadnji dan. Zadnje trenutke je preživljala pred plesom. Oče je

bil bolehen in je ležal že cel teden. Skrbno mu je stregla. Hišnica ga je večkrat obiskala. Malo je govoril z njo in nekam še bolj neprijazen je postal po njenih posestih z Viki. Nič zato. Viki je bila vajena. Viki je bila druga.

Mrak se je priplazil v sobo in Viki je v mrzlici svojih hotenj zadržala. Nočoj je ples. Ivan. Svilen obleka. Ničesar še nima. Ali vendar vse to se mora zgoditi. Se je čas. Trgovine so še odprte. Kakor oproščena lokomotiva so ji drvele misli vedno dalje, vedno bolj navkreber in hrepenenje po svileni obleki, po plesu, po življenju je bilo tisto strašno vse opaljujoče kurivo.

Zgrabila je za sekiro, stopila k omari in začela odpirati. Ključ je imel oče pri sebi. Pod vzglavnikom. S trdo, mrzlo roko je zasadila sekiro v špranjo in miznica je preščala, popuščala... Preščalo je. Oče je bolan. Spi. Ne bo slišal. Saj komaj sliši Viki, ki odpira.

Pred očmi so se zasvetili pisani papirji. Roka je krčevito pograbila za sklenjen kup, Viki se je obrnila, da plane ven, da zbeži, večno zbeži, se nikdar več ne povrne v to življenje. Svilen obleko obleče in Ivana ljubi. V opoju svojih sanj je zasanjala in srce je divje tolklo ob tem trenutku oproščanja.

Hotela je skozi vrata.

„Stoj!“ In pesti so se skrčile, po zraku je švignil pasji bič in priletel preko njeni rami in mlade, vzbrstele, komaj vzbrstele grudi.

Pred njo je stal oče in se pripravljaj k drugemu udarcu.

„Tatica! Seveda za fante rabiš denar. Hišnica te je videla. Vlačuga!“ Udaril je znova. Obrnila se je, umaknila in v tistem trenutku segla po sekiri ter zamahnila. Z vso strastjo je tolkla in kri je brizgala na vse strani. Hotela je iztolči vse tiste neprijazne besede, tiste težke okove razrušiti in razbiti, ki so vteknili njeno hrepenenje v ječo vlažnih sten in starega pohištva — — —

VI.

Na policiji so jo dolgo izpraševali. Žugali so ji, ker ni ničesar povedala. (Ali bi jim naj govorila o Ivanu, o plesu in hrepenenju — tem trdoobrobljenim ljudem?) Ničesar ni vedela povedati.

Komisar se je jezil. Mučil se je. Mogoče, da mu je bilo žal mladega dekleta. Zato jo je na koncu po vseh dolgih, nepotrebnih besedah nahrulil, zakaj za boga milega je to storila.

Kakor, da se je vzbudila iz svojih sanj, se je ozrla po vseh, ki so stali tam. Nato je pogledala po sebi, stegnila roko proti komisarju in njen glas je bil ves drhteč. Solze so oblile oči, grudi so zatrepale.

„Gospod... Saj vendar v taki obleki ne bi mogla na ples!“

Ničesar družega. Iz sveta sanj in hrepenenja so bile njene besede. Ljudje jih niso razumeli... in oblekli so jo v raševino...

Ivan Molek, Chicago:

Rdeča ruda.

*Pri nas, kjer rudarimo,
železno žilo mrcvarimo,
je vse rdeče.*

*Rdeče globeli, rdeči so hribi,
rdeče so ceste, mlake, plotovi.
Rdeče je mesto, na rebri sloneče,
rdeče so hiše — pardon, so brlogi.*

*Še naše žene in otroci
rdeče so umazani!*

*Pri nas, kjer rudarimo,
je vse rdeče.*

*Zjutraj od šestih, popoldne do štirih
smo vsi rdeči: po hlačah in srajci,
po čevljih in koži — povesod do kože.
Rdeči od rude železne, od rude krvave.*

*Povesod do kože... Pod kožo pa nismo
rdeči.
Samo pod kožo smo blede kot smrt.*

*Kdor je pod kožo rdeč, kdor ima kri —
kdor ima v žilah kri-rudo —
ne barva si kože tako pokorno,
ne molči in trpi kot delamo mi...*

Mile Klopčič:

Fontana.

*Fontane prše.
Vse kapljice zate nastregel bi v kelih.
Narcise dehtë.
Da blizu si, zate nabral bi jih belih.
Ciprese temně.
Za stražnike bi jih ob tebi postavil.
Obzorja molčē.
Samo da bi čula, da sem te pozdravil.*

*Pa ti si vsa sama.
O šum teh fontan,
ton teh cipres,
vonj teh cipres,
jaz sred njih sam —
— in dalja med nama.
In vendar kot bi se povžila,
kot da si se k meni sklonila.*

Historicus:

Pereči problemi.

V delavskem gibanju v Sloveniji zadnjih 10 let srečaš prečesto pojme in nazore, ki pričajo, da se v tem gibanju vse premalo razmišlja, premalo razpravlja o najvažnejših problemih in da se preveč na lahko jemlje življensko-važna vprašanja. Zdi se mi prav potrebno, da se porazgovorimo o teh problemih, polagoma in temeljito, kolikor je tole mogoče.

Vzemimo najprej problem zadrug v splošnem delavskem gibanju.

I.

Med zadrugami in strokovnimi organizacijami je prišlo že velikokrat do diferenc in celo do važnih konfliktov. In to zlasti na Angleškem, v Švici, pa tudi v Nemčiji in Avstriji, kjer je med delavskim socialističnim gibanjem i strokovništvu i zadrugištvu smatrano za dvojje enakovrednih činiteljev v velikem socialističnem pokretu. V Švici se je n. pr. na občnem zboru največje zadruge (Allg. Konsumverein beider Basel) vršila novembra meseca m. l. velika razprava o aktualnem predmetu: „razmerje strokovnih organizacij do zadrug“. Referenta sta bila: predsednik upravnega odbora konz. društva za mesto in deželo Basel, Ang st, in tajnik švicarske strok. zveze D ü r r.

Ang st je izvajal:

Dosedanji poskusi, da se definitivno uredi razmerje med tema dvema pokretoma, niso uspeli. Pečala sta se v glavnem s tem predmetom zbora delegatov Zveze švicarskih konzumnih društev v Herisau (l. 1905) in v Frauenfeld (l. 1911). Določile so se v ta namen tudi posebne komisije, ki so obravnavale vse kritične

in sporne točke, zlasti glede mezd in plač; vedno pa se je pokazalo, da so nazori vodilnih krogov v teh dveh pokretih bistveno različni. Strokovničarji so zahtevali:

1. prisilno organiziranje za vse osobe v zadrugah; 2. mezdni in delovni pogoji v zadrugah morajo biti saj tako ugodni kot so najboljši v privatnih podjetjih; 3. podpora strokovnim organizacijam pri vsakokratnem bojkotovanju katerekoli vrste blaga.

To so bile kardinalne točke. Poleg teh so se uveljavljale še sledeče dopolnilne zahteve: prepoved provizijskega sistema pri plačevanju uslužbencev v prodajalnah, prepoved nočnega dela v pekarnah, soodločanje uslužbencev, zavzetje stališča napram raznim dnevnim gospodarskim vprašanjem itd.

ZadruGARJI so napram temu uveljavljali to-le:

ZadruGE morajo biti priznane kot enakovreden činitelj. V interesu svojega razvoja morajo odkloniti, da jim tako strokovne organizacije kakor stranke predpisujejo, kakšno naj bo njihovo stališče v gospodarsko-političnih vprašanjih.

Težko je predpisati uslužbenemu osebju: v katero strokovno organizacijo morajo biti včlanjeni. Mogoče ni: bojkotirati prodajo blaga, ki ga n. pr. imamo v zalogi, ker bi s tem, da ga bojkotiramo, utrpeli veliko škodo; pokvarilo bi se in odjemalci bi šli drugam v druge trgovine po blago, ki ga ne dobe v svoji zadrugi. ZadruGE so pripravljene sprejeti mezdne in delovne pogodbe strokovnih organizacij, ki veljajo tudi za enaka zasebna podjetja, ali ne morejo sprejeti pogojev, ki

bi jim zmanjševali konkurenčno zmožnost napram zasebnim podjetjem.

Zdravstveno dobro urejenim velepekarnam je omogočiti obrat v 3 šihlah, ker je drugače njih napredek zelo otežkočen po konkurenci malih obratov, ki delajo z vajenci in se jih zelo težko kontrolira.

Zadruga morajo imeti pravico: posamezna podjetja dati v najem oz. vpeljati provizijski sistem, če to razmere zahtevajo.

Dürer je obrazložil stališče švicarske strokovne zveze tako-le:

Glede organizacijske dolžnosti v drugih uslužbenega osebja je Zveza pripravljena priznati tudi organizacije, ki niso v nji včlanjene, izvzemši tzv. domačih (žoltih) organizacij. Akordnega in provizijskega sistema strokovna zveza načelno ne odklanja, vendar mora biti garantirana minimalna mezda.

Nočno delo v pekarnah, ki so tako dobro zdravstveno urejene kot so po navadi konzumno zadružne, bi strokovna zveza bila pripravljena dovoliti, ali tej izjemi bi se preveč upirala ostala podjetja, ki pa jim ne moremo nočnega dela priznati.

Podpora strokovnim organizacijam z opustitvijo prodaje bojkotiranih predmetov je mogoča; zadruga morajo vsaj moralno iti strokovnim organizacijam na pomoč.

V gospodarsko-političnih vprašanjih pa je potrebna solidarnost, ki je tudi povsem mogoča.

*

V Zvezi švicarskih konzumnih društev je zaposlenih 7300 oseb; učlanjenih pa je 355.000 familij z 1,420.000 osebami. Švicarska strokovna zveza pa ima 154.000 članov.

(Dalje prihodnjič)

Ivan Vuk:

Homo homini lupus.

(Odlomek iz zgodb mojega dvojnika.)

Tiste dni je bilo, ko so me preganjali radi nekega greha, ki ni bil noben greh, nego samo samostojno nastopanje človeka, ne oziraje se na določene predpise vsakdanjosti, ki ni ugajalo okoličnici, zazidani v gotove predpise življenjskega nehanja.

In neprestano se me je lotevalo vprašanje:

„Kdo ste vi, ljudje, da obsojate, ki vi niste nič zagrešili?“

In čimbolj so bile njih duše črne, tembolj so obsojali.

Pa me je potrkal na ramo moj dvojnik, moj drugi „Jaz“ in rekel:

„Pojdi.“

Vzdignil sem se brez ugovora. Stopila sva na cesto. Nisem štel korakov, ne gledal na uro, da bi vedel dolgost tisti cesti. Ko sva prišla do velike palače, okna katero so bila razsvetljena, sem vprašal, kakor bi poznal cilj potovanja in konec ceste:

„Tukaj?“

„Tukaj“, je potrdil moj dvojnik.

Vstopila sva v dvorano, visoko in dolgo, vso oblito s svetlobo svetilk.

V dvorani je bila tišina. Sedeli so tam ljudje v klopih, kakor v šolskih sobah. Sedeli so pri mizi, na tribuni stoječi. Niso

pa sedeli, kakor sede ljudje, ki jih je mnogo, s polglasnim šepetom, nego hladno in v nekakšnem pričakovanju.

„Kje sva“, sem vprašal.

„V sodni dvorani“ je odgovoril moj dvojnik. „V dvorani, kjer sodi človek človeka.“

Na tribuni je stala miza z zelenim suknom pogrnjena. Trije možje so sedeli tam, vsi z belimi bradami, oblečeni v črne plašče, ki so bili obšiti z ozkimi modrimi trakovi. Na glavi so nosili trooglate čepice. Papirji so ležali pred njimi, a na steni nad glavo moža, sedečega sredi ostalih dveh, ki je bil videti najstarejši, je visela ura in tiktakala natančno po taktu, kakor da šteje korake časa, neutrudljivo mimo bežečega.

„Kdo so, ki sede na tribuni, vsi z belimi bradami?“

„Sodniki. Tisti, ki merijo greh grešnika in dele pravico natančno, kakor je pisano v knjigah. On, ki sedi na sredi, pod tisto uro, je predsednik. — A tam na levi, glej dvanajstorico?!... To so porotniki.“

„Kakšen pa je njih posel?“

„O važni ljudje so porotniki. Oni poslušajo, kako odkriva tožnik greh v človeku in ga jim kaže z vso spretnostjo rablja. Prevdarjajo zagovor človeka, ki ga je tožnik pred njihovimi očmi razmesa-

ril in tehtajo samaritanski poskus zago-
vornika, ki šije razmesarjenega in skuša
ozaljšati greh in slaviti storilca. Oni so,
ki morajo slišati vse, da lahko potem iz-
rečejo pravično sodbo“.

Ogledal sem se. Za menoj so sedeli in
stali ljudje. Moški in ženske.

„Kaj pa hočejo tisti ljudje tam za
nama?“

„To je javnost. Ona posluša iz rado-
vednosti, iz zabave, iz navade, kakor je
sestavljena javnost.“

„In ženske?“

„Te ženske so glavni del javnosti.
Gledati greh in se naslajati z njim, ko
predpis ne prepoveduje, je njih glavna
zadača... Ali pogledj tiste tam — s šči-
palniki na nosovih!?... — To so časniki-
karji. Ljudje, ki pišejo časopise. Ej,
spretno znajo pisati... Oni napišejo vse,
kar boš videl in slišal, da lahko potem
čitajo tisti, ki niso tukaj in imajo denar,
da si kupijo časopise. Še sodniki si jih
bodo kupili in porotniki, tožnik in zago-
vornik in mnogi, ki so tukaj in poslušajo.“

(Dalje prih.)

L I S T E K.

V ČETRTI LETNIK. Mislili smo, da razgo-
vorov „Pod lipo“ ne bo več potreba. Leto osorej
smo zato prenehali z njimi. V l. 1927 se naši razgo-
vori niso vršili —; Lipa je samevala...

Na širokih njivah socijalističnega delavskega
pokreta pa ni prišlo do setve. Ni še bilo razgo-
vorjeno: kaj naj se seje, kje naj se seje in kdo
naj bodo sejalc, da bo seme bolj obrodilo.

Skušnja preteklega leta je pokazala, da v
socijalističnem pokretu ni še čas za SVOBODO,
ker ni še v dušah in srcih proletarijata jasnih
pojmov o SVOBODI — da še ne more zagoreti
KRES v zmago velikih idej svet odrešujočega
SOCIJALIZMA — da bi k večjemu mogli od časa
do časa zažgati na naših golih brdih le kresove,
ki bi klical, „na pomoč“ utaplajočim se v morju
breznačelnosti in breznačajnosti. — Tudi za „Za-
piske“, ki naj bi registrirali dogovorjene sklepe
in opisali izvršena dejanja ni še čas — a kam-li
za „Tanke“, ki pomandraj in potepajo, brez-
obzirno in surovo, vse kar jim prihaja nasproti,
pa naj bo to že nežno brstje, bohotno cvetje ali
že dozoreli sadeži.

Če bi naše prostrano delavsko polje bilo
skrbno razorano, obranano, posejano z izbranim
semenom, potem bi se prilegli zemlji primerno
težki VALJARJI, da bi seme čim bolj vzkliko v
plodoviti zemlji in potem splodilo bujno žito in
krepke plodove.

Niso še njive pripravljene, in o semenu ni
odločitve, kaj še o dobrih, spretnih in skušenih
sejalcih...

Nujno potrebni so še vedno stvarni, resni,
smotreni razgovori POD LIPO...

**IZOBRAŽEVALNA AKCIJA JUGOSLOVANSKE SOCIA-
LISTIČNE ZVEZE (J.S.Z.)** — ki vodi akcijo za raz-
širitev naše revije v Ameriki — je bila ustanov-
ljena l. 1921 v Chicagu. Namen ji je, da s pomočjo
sodelujočih podpornih, kulturnih in drugih društev
ter klubov pomaga moralno in materijelno Jugo-
slovanski socijalistični zvezi pri njenem izobraže-
valnem in splošno prosvetnem delu, ker J.S.Z. ni
le politična, marveč celo pretežno prosvetna or-
ganizacija ameriških slovenskih rojakov. Tej akciji
je pripadalo l. 1927 — 106 podpornih in kulturnih
društev ter socijalističnih klubov, okrog 12.700
članov. Prispevki so prostovoljni in znašajo od
50 centov do 2.50 dolarja na mesec.

Pred štiridesetimi leti. 11. nov. 1887 je bil
v Chicagu izvršen prvi justični tumor nad delavci.

Zategadelj smo se odločili, da razgovore
Pod lipo zopet nadaljujemo v čvrsti nadi, da se
čimpreje dogovorimo l za način oranja i za seme
i za sejalice.

Prijetno je iznenadenje, ki je doletelo Pod
liparje: v Julijski Benečiji — v Trstu, v solnčni
Gorici, po kršnem Krasu — se je zbral pogumen
krožek, ki se je pridružil „Pod lipo“ v prepriča-
nju, da je razgovore nadaljevati in priti z uspe-
hom do cilja, in v daljni Ameriki, v zemlji, ki je
čudovita po vsem: po načinu dela, po svrhi živ-
ljenja, po oblikovanju ljudi, v krogu naših roja-
kov, ki ljubijo z nami, ki trpe z nami, ki vidijo
in občutijo isto kot mi, se je tudi pridružil krogu
„Pod lipo“ skup pionirjev, s čvrsto voljo, da se
razgovori čimpreje uspešno završe in gre na delo.

Program razgovorov se bo razširil; obsegal
bo razprave o izvršenem in nameravanem delu
na vseh njivah, ki so zgodovinsko določene de-
lavskemu razredu, o težnjah za boljše jutri in za
dobro „danes“, o pomoči, kjer jo je potreba...
Potem razglabljanja o delavskem sportu, ki naj
blaži srce, krepi telo in duha... In za približšek:
naše pesmi, naše povesti in pripovedke, da se
ravnamo po reku starih: prijetno s koristnim.
Vse v namenu, da se vzgoje duševno in telesno
krepki borci za naloge nove dobe.

Velik je že naš krog, vendar je še dovoli
prostora; kdor čuti, da se more udeleževati naših
razgovorov in s čemurkoli prispevati v doseg
našega skupnega namena, je dobrodošel.

UREDNIŠTVO.

Ameriška demokracija je takrat započela vrsto
strašnih grehov in zločinov, ki so zatemneli njeno
svetlo zgodovino. Ameriški delavci so leta 1887
sklenili začeti z uvedbo osemurnega
delavnikarja po vsej Ameriki. Seveda niso
uspeli. Razjarjeni nad neuspehom so se vrgli v
naročje raznih anarhističnih iluzij in nastali so
divji štrajki, spopadi s policijo, medsebojno stre-
ljanje itd. Oblasti so nastopale z vso brutalnostjo
proti strajkujočim, proti demonstrantom in mani-
festantom, kar je v delavskih množicah vzbudilo
silna ogorčenja. August Spies, urednik či-
kaškega „Delavskega Lista“ je na 4. maj l. 1887
sklical z letaki veliko zborovanje, ki se je vršilo
v najlepšem redu, tako da je celo policijski in-
spektor bil zadovoljen. Kar vržeta dva individija,

ki so ju pozneje razkrinkali kot plačana vladna špiclja, bombo, ki je ranila več policistov. Policija se je vrgla koj na delavce; streljala je v zbrano množico z vso besnostjo. Nešteto je bilo ubitih, ranjenih in poškodovanih. Kot povzročitelje bombnega atentata so obsojili na smrt urednika Ipireasa in Parsona ter delavce Adolfa Fischerja, Jurija Engelja in Luja Lingga. — Lingg je izvršil v ječi samomor, ostale štiri so pa 11. nov. 1887 ob 11 in pol obesili. Umrli so pogumno. — Letos se je izvršil v Ameriki enak justični umor nad dvema italijanskima delavcema: Sacco-jem in Vanzettijem...

Ameriški družinski koledar za leto 1928 je izšel prve dni decembra l. 1927 v Chicagu v založbi Jugoslovanske delavske tiskovne družbe. Uredil ga je Frank Zaitz. Cena 1.— dolar. Štiri-najsti letnik je letošnji. Vsako leto je pa obsežnejši in popolnejši. Postal je takorekoč življenska potreba za ameriškega slovenskega delavca in skoro že vsakega Jugoslavana, ki ga zanimajo naši rojaki v Ameriki. Okrog sebe je zbral velik krog sodelavcev iz Amerike in Evrope; ameriških sodrušnikov je letos že šest poleg agilnega urednika, ki je napisal med drugim zelo zanimivo razpravo „Ameriški Slovenec včeraj, danes in jutri“. Sestavljen je tudi pregledno urejen seznam slovenskih knjig, ki so izšle v Ameriki. Skoro 200 knjig, brošur in koledarjev so že izdali ameriški rojaki sami v Ameriki. Dokaz: kako je bila potrebna tiskana beseda. Največ in najboljših edicij so seve izdali socialisti, ki imajo — kar urednik v gori omenjeni razpravi prav lepo poudarja — za prepoved našega delavstva v Ameriki tudi največje zasluge. Evropski sodrušniki so letos tudi narasli; v koledarju so zastopani: Angelo Cerkvenik z lepim spisom, Ivan Vuk z zanimivo reminiscenco iz ujetništva; Mile Klopčič, Čulkovski, Tone Seliškar in Albin Čebular. Jože Mar je priobčil razpravo o francoskih revolucionarjih.

Ameriški družinski koledar krasi veliko slik, portretov in risb. Prav čedne so risbe Albina Čebularja, zanimive so slike slovenskega ameriškega slikarja Peruška. Tudi lepe fotografije Ljubljane in poslopij delavskih zadrug v domovini so prav lično podane.

Ugodno vpliva na čitatelja spis Jakoba Župančiča „Vtisi iz Slovenije“, v katerem opisuje, kaj je videl povodom obiska svojih staršev v Sloveniji. Interesanten je tudi potopis Jožeta Zavrtnika „Vodne soteske reke Vizkonzina“. Mogočno pa vpliva drama „Poročna noč“ Ivana Molka, ki je eden najmarljivejših sodrušnikov. Frank S. Tauchar in Anton Slabé sta tudi že med stalnimi sodrušniki koledarja.

V koledarju je seve mnogo praktičnih informacij in navodil, tako, da je res v vsakem oziru edicija, ki jo moramo samo pohvaliti ter jo toplo priporočati.

Anton Kristan: „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem (1848—1896).“ Zgodovina je ogledalo razvoja človeštva. Čim sijajnejša in čimbolj je burna in razgibana, tembolj nam predočuje različne sile izoblikovanja danega naroda, čimbolj je stabilna in neomahujoča, tembolj dokumentira ljudstvo svoje konstruktivne zmožnosti. Študiraj zgodovino kakega naroda in zvedel boš, kakšen duh in temperament vlada v njem.

O Slovencih se trdi, da smo narod brez zgodovine. Samo kratko dobo smo imeli tudi mi svojo narodnostno zgodovino, a to je bilo že davno,

pravno, globoko v srednjem veku, in le malenkostni odlomki te zgodovine so se nam še ohranili do danes. Za tem pa je sledilo eno celo tisočletje, ko zgodovina ni poznala slovenskega naroda kot takega, temveč samo neznatno pleme pastirsko-kmečkih Vendov, ki niso igrali nikdar nobene vloge. Naše ozemlje je bilo provinca tuje vladavine in naš narod je predstavljal redko naseljena tuja gospoda, ki jezika dednega prebivalstva niti ni razumela. In pesnik je s trpkostjo napisal:

Deutsch in der Regel hierzulande
Die Herrinen und Herren, die befehlen;
Slovenisch die, so von dem Dienerstande.

Šele Napoleonova Ilirija je zopet malo predramila našo narodno zavest, kakor kraljič trnjulčico iz tisočletnega spanja. Po davno pozabljenih poskusih Trubarja in Dalmatina, se je tedaj prvič zopet začela oglašati tiskana slovenska beseda, oglasil se je Vodnik in Linhart, nastopila je doba „Kranjske Čebelice“ in Slomškovich „Drobtinice“, vstal je Prešeren. Delavstva v našem smislu še ni bilo, bili so samo kmetje in hlapci. V takem stanju nas je dohitelo epohalno leto 1848. Zopet so oživel spomini na ilirsko demokracijo in mlada narodna zavest si je začela meti oči. V Parizu, na Dunaju, v Budimpešti, v Pragi in v nemških mestih, so padali proletarci na barikadah tudi za našo demokracijo, za več naše narodne svobode. Cilj takratne revolucije je bil mnogo dalje zastavljen, bil je politična enakopravnost in socialna pravičnost. Pri nas za te cilje takrat še ni bilo splošnega razumevanja, le malo število naših inteligentov je aktivno skušalo izkoristiti takratni politični položaj, večidel za svobodnejše udejstvovanje v narodnem prebujenju. Le tu in tam so se pojavila v l. 1848 pri nas tudi socialna stremjenja kmečkega ljudstva napram fevdalni graščinski gospodi, a maloštevilno delavstvo v naših mestih se je zadovoljilo s par demonstracijami in nekaj pobitimi šipami. Vendar to usodno leto ni ostalo brez ugodnih posledic tudi za nas Slovence. V narodnostnem oziru so vstali različni politiki in pesniki, in po priboritvi političnih svobod so se začela ustanavljati razna narodna društva, čitalnice, sklicevati tabori, slovenska literatura se je začela razvijati. A o kakem izrazito delavskem gibanju še celo poldrug desetletje potem ni bilo sledu, in še potem so imela prva delavska društva le bolj družabni in podporni značaj in so se skrbno varovala, da se ne kompromitirajo s politikom. Naše razredno-zavedno delavsko gibanje datira šele od l. 1870 dalje, in od tedaj dalje je prehodilo vse faze uspehov in kriz, ki so se pojavljale v internacijalnem gibanju proletarijata. Naravno je, da se je nahajalo največ pod vplivom avstrijske socialne demokracije, katere sestavni del je tvorilo vse do leta 1896 ko se je proglasilo za samostojno jugoslovansko socialistično gibanje, a tudi potem je ostalo z Dunajem zlasti po svojih strokovnih organizacijah, ki so imele tam svoje centrale, v ozkih stikih. A gigantski idejni boj, ki sta ga bojevala med seboj v sedemdesetih letih Marks in Bakunin, boj med socializmom in anarhizmom, tudi pri nas ni ostal brez posledic in kdove, v kakem pravcu bi se bil naš socializem razvijal, da je bilo Johannu Mostu omogočeno daljše bivanje v Ljubljani in da niso oblasti tako kruto nastopile proti Železnikarju in tovarišem. Ob enem s političnim in strokovnim, se je razvijalo tudi naše delavsko združeno gibanje in kdor ga hoče študirati se ne more izogniti

Irdije, ki je tvorila svoj čas matico našega delavskega združništva in prosvete.

Vse to je podano v Kristanovi knjigi „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem“, kolikor mogoče izčrpno z navedbo številnih virov in dokumentov v lahkoumljivem, lepem jeziku. Ustanovitev in pravila prvega delavskega izobraževalnega društva 1869. l. v Ljubljani, poročila deželnih vlad o novem gibanju, o organizatoričnih prizadevanjih Mosta in Wagnerja v Ljubljani, o slovenskih „anarhistih“ in njihovem procesu, o prvem praznovanju Prvega Maja na Slovenskem, karakteristika raznih vodilnih osebnosti, izvlečki iz raznih sodobnih časopisov, o raznih kongresih, strokovnem in združnem razvoju, vse to se vrsti v tej knjigi v lepem redu, prepletenu z raznimi zanimivimi podatki in dogodki. Gotovo je bilo zbiranje vseh teh podatkov težko in mogoče še marsikaj manjka, ali pomisliti moramo, da pri nas še do sedaj nobena organizacija ni sistematično vodila svojih arhivov, in da se v tej mnogoobraznosti ni lahko orijentirati, zato zasluži autor za svoj trud le priznanje in želimo, da ga nadaljuje, da dobimo v doglednem času še drugi del naše zgodovine socializma. Delavske stranke velikih narodov so že davno spoznale važen pomen, ki ga ima študij delavskega gibanja v delavkoprosvetnem in agitatoričnem delu in so že zgodaj začele zbirati ves material, ki se tiče njih razvojev in bojev, ter danes s ponosom kažejo na debele zvezke svoje zgodovine. Nam je to do danes manjkalo, s to knjigo je napravljen začetek k temu, da bomo tudi mi enkrat lahko s ponosom pokazali na svojo zgodovino in rekli: evo dokazov, da tudi mi hodimo in smo hodili z vami isto pot, za istimi cilji. Kakor je narod brez zgodovine le malokedaj upoštevan, tako si tudi delavski razred brez svoje zgodovine le težko pribori rešpekt in manjka mu v usodnih slučajih potrebni kažipot. — Mogoče se najdejo s časom tudi sodrugi, ki nam bodo podali zgodovino našega gibanja s posebnim ozirom na posamezne naše kraje, kar se pri splošnem opisovanju ne da tako upoštevati, n. pr. zgodovino gibanja rudarjev v revirjih, zgodovino gibanja v Irdiji, v Mariboru, ki ima svoj poseben značaj, i. t. d. Prvi korak je pa storjen, in lahko smo ga veseli in nani ponosni, ker nam dokazuje, da v pogledu na zgodovino ne zaostajamo veliko za večjimi in naprednejšimi narodi.

Knjigi je pridejana izčrpna bibliografija vseh socialističnih časopisov, revij, perijodičnih izdanj, knjig in brošur vseh razredno-delavskih struj, ki so izšle od leta 1890 do l. 1927, zelo skrbno in pregledno urejeno, in bo mnogim, ki se hočejo informirati o tej ali oni publikaciji, zelo dobrodošla. Sestavil jo je Cvetko Kristan.

Knjigo priporočamo zlasti vsem funkcionarjem delavskega gibanja kakor tudi vsem delav-

cem, ki se hočejo poučiti o naših bivših bojih, padcih in uspehih, ter primerjati bivše s sedanjostjo.

Čulkovski.

„Okupacija“. Napisao Dragiša Lapčević. Beograd 1927. — Izdanje štamparije „Tucović.“ Cena?. — Plodoviti socialistični srbski publicist je orisal v markantnih potezah mračne dni, ko je Srbija ječala pod „okupacijo avstro-ogrške in nemške vojske“. V predgovoru podaja svoje poglede na svetovno klanje priobčujoč nekoliko člankov, ki jih je l. 1914 pisal za Rabotnički Vestnik v Sofijo ter svoj govor v Narodni Skupščini 25. junija l. 1915. V raznih odstavih opisuje potem razmere, ki so nastale vsled vojske in okupacije. Za pisca sta karakteristična odstavka „Odnosi sa socijaldemokratima“ in „Pomoč radničke komore“. Ko se bo pisala zgodovina delavskega gibanja od 1918 dalje, bodo podatki v teh dveh odstavih marsikaj pojasnili. — Lapčevićevo knjigo priporočamo, ker je zelo zanimiva in podučna obenem.

Sava Muzikravič: Socializam i komunizam. Beograd 1927. Izdanje socialistične knjižare „Tucović.“ — V tej knjigi so zbrani Muzikravičevi članki iz Radničkih Novin od 31. maja do 15. junija 1921, ki so izhajali pod naslovom: Šta nas deli od komunista. — Snov je dobro obdelana; razumljivo in logično je podana razlika med komunizmom, kakor ga razlagajo boljševiški komunisti, in socializmom. Naj ne manjka v nobeni delavski biblioteki.

Združni koledar za l. 1928. Str. 210. Uredil Anton Kristan. Tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru. Založila Zadržna založba v Ljubljani. Vsebina zelo pestra. Obilo slik. Priporočamo.

V Ameriko in po Ameriki. Spisal Anton Kristan. 80 str. Cena 10 Din. — Pod tem naslovom je izšla knjižica, ki nam podaja prav mično Ameriko, kakor jo je avtor videl in občutil. Priporočamo.

Zadržna liga. Spisala P. K. (E. Podkrajšek in A. Kristan). Cena 2 Din. 15. zvezek Zadržne knjižnice je izšel z lepim namenom: Kako povzdigniti zadržno misel na Slovenskem. Sezite po tej knjigi.

Naročnikom in odjemalcem. „Pod lipo“ stane na leto — 12 števil — 46 Din, če se naročnina v naprej plača; za pol leta 23.50; posamezne številke so po 4 Din. Naročnina naj se pošlje po priloženi položnici na Splošno kreditno društvo v Ljubljani (za Pod lipo). — Poslali smo prvo številko na mnoge naslove, ki so nam bili poslani od naših prijateljev. Kdor se ne misli naročiti, naj list nepokvarjen vrne do 20. jan. 1928. nazaj, da ga ne bomo več vznemirjali. Kdor številke ne vrne, bo dobil še nadaljne in bo vpisan za naročnika, ki bo pozneje plačal številko po 4 Din.

Imamo še nekaj celih letnikov Pod lipo (I, II, III letnik), ki jih oddamo naročnikom izjemno po 30 Din.

Uprava.

„Pod lipo“ je sedaj v srečnem položaju, da bodo tako glede njene vsebine kakor glede njenega razširjenja skrbela tri središča slovenskih socialistov, in sicer Ljubljana, Trst in Chicago. Za Ljubljano in Trst velja ljubljanska adresa, za Chicago pa: Jugoslovanska socialistična zveza, 3639 West 26th St. Za sedaj ima

samo 19 strani teksta. Če se izpolnijo nade glede števila odjemalcev, potem bomo razširili revijo na 32 strani. — Sotrudniki so nas založili obilno — med njimi zlasti Ivan Molek, Frank Zaitz (oba iz Chicago), Albin Čebular, prof. Favaj, M. Klopčič, Čulkovski, dr. Gradnik, Bratko Kreft, Tine Sajo- v, Cvetko Kristan in še mnogi drugi. Naj živi naša lepa revija!

sar skupnega. Temu takozvanemu športu prisostvujejo široke mase delavske mladine. Izven dogodkov v delavnici ne obstoji zanje ničesar drugega kot nogomet in stanje prvenstva. S tem je izčrpano vse njihovo zanimanje.

Parola delavske mladine naj bi bila: nazaj k telesnim vajam, nazaj k pravemu

športu, nazaj k tistemu udejstvovanju, koga cilj se izraža v pojmu: samo v zdravem telesu biva zdrav duh. Nazaj k športu, katerega cilj je šport, dobrodejni upliv telesne kulture, ki odgovarja življenskim okoliščinam delavske mladine in ki združuje na podlagi medsebojnega udejstvovanja sodruge iste usode.

Delavskim športnikom!

Z aprilsko številko 1927 smo zaključili svoje lastno glasilo „Delavski Športni List“, ker nam je centralna organizacija naročila, priključiti se njenemu novemu glasilu „Svoboda“.

Žal je ta list — vsled finančnih težav —, kakor smo pričakovali, kmalu prenehal. S tem je bila med nami zopet pretrgana vez, ki smo si jo hoteli ustvariti z „Delavskim Športnim Listom“.

Ker nam zaenkrat ni mogoče obnoviti lastnega glasila, nam je dala proletarska, obnovljena revija „Pod lipo“ nekaj prostora na razpolago, kjer bomo skušali nadaljevati delo, započeto v januarju p. l. s Športnim listom. Proletarska športna mladina najde na teh straneh iz športnega polja ono, kar bo potrebovala, istočasno pa bo mogla črpati iz lepe vsebine revije „Pod Lipo“ bogato duševno hrano. Prepričani smo, da boste mladi delavci-športniki segli zato s tem večjim veseljem po njej in s tem pokazali, da razumevate smisel pravega športa.

Naj ne bo nikogar med nami, ki ne bi bil naročnik revije „Pod Lipo“, ki postaja s

tem naše novo glasilo, naša nova medsebojna vez.

»Konzorcij Delavskega Športnega Lista«.

S. K. Svoboda, Ljubljana.

Delavski športni klub Svoboda, Ljubljana, ki je uvrščen v II. razred nogometnega podsaveza, se zadnji čas jako lepo razvija. Njegovo članstvo neprestano raste, tako da tvori ljubljanska Svoboda skoro najmočnejši delavski športni klub.

V jesenskem prvenstvu stoji na drugem mestu in samo za eno točko za vodečim klubom. Njegovi prvenstveni rezultati so: proti S. K. Natakara 8:0, proti S. K. Krakovo 3:2, proti S. K. Panoniji 3:1 in proti S. K. Reki 1:2.

Vabimo delavsko mladino iz Ljubljane, da se učlani v vrste Svobode, kjer je edino njeno mesto.

Redni članski sestanki S. K. Svobode, Ljubljana,

se vrše vsak petek ob sedmih zvečer v Građišču. Dolžnost vsakega člana je, da se jih udeležuje.

Iz zgodovine društva „Naturfreunde“.

V začetku decembra m. l. so proslavili „Prijatelji prirode“ 32-letnico obstoja svoje organizacije. Le malo jih je še, ki so stali ob zibelki tega društva. Po strani gledajoč, s precejšnjim preziranjem se je promatralo ustanovitev društva tudi v strankarsko socijalističnih krogih, kajti vladal je neumen strah, da bo mnogim sodrugom onemogočeno vsled tega delo v del. političnem gibanju. Nedelje in praznike se je tedaj namreč uporabljalo za seje in zborovanja, ki so se vršila le v gostilnah. Mnogo dragocenega časa je bilo uporabljenega, preden se je odstranilo te predsodke in vsled njih nastala nasprotja.

Ko je v l. 1895 učitelj Georg Schmid ustanovil društvo v gostilni „Luchsen“

v Neulerchenfeldu, je imelo to 191 članov. Vendar velika misel: proletarijat pripeljati v naravo in mu prikazati vse njene lepote, je padla na rodovitna tla. Kmalu so nastale prve podružnice. L. 1897 se je ustanovila ena v Steyru, istega leta sta sledila Turn na Češkem in Floridsdorf. Počasi se je utrdilo malo društvo; ogromen je bil trud prikazati delavstvu nekaj tako novega, tako različnega od njegove dotedanje življenske poti, kakor je bilo to delovanje „Prijatelj prirode“. Ali: polagoma in sigurno je šlo dalje. Leta 1905 pa se je izvršil pomemben preokret.

Dotlej je bilo že nastalo 31 podružnic v Avstriji. Istega leta pa je bilo ustanovlje-

Nadaljevanje na 4. strani.

nih 16 novih, med njimi tri v inozemstvu in sicer Zürich julija, München avgusta in Luzern oktobra. S tem je bil led prebit in hitro so se ustanovljale nove in nove podružnice v vseh deželah. Iz avstrijskega društva je postalo mednarodno društvo.

Prvo praktično delo mladega društva je bila naprava poti skozi sotesko Johannesbach pri Würflachu v pogorje Snežke.

L. 1907 je bila zgrajena prva planinska kočja Prijateljev prirode: na Padasterjochu pri Steinachu ob Brennerju. Prvo ponosno delo je nastalo, znamenje mladega duha Prijateljev prirode.

Danes ima društvo krog 1500 podružnic v vseh kulturnih državah, od tega 10 v Združenih državah Sev. Amerike. Število članov znaša skoro dvestotisoč, podružnica Dunaj, brez Floridsdorfa, ki tvori lastno podružnico, ima skoro petdesettisoč članov. Število planinskih zavetišč Prijateljev prirode je zraslo na 310.

Ni več daleč čas, ko bo Prijatelj prirode na svojih izletih po krasni naravi lahko izhajal brez koč in hiš meščanskih društev in mu bodo nudile njegove lastne lepe in cene koče prikladna mesta za okrepčanje in dobrodošlo zavetišče. Kajti vedno mogočnejše se razvija stavbno delovanje v vseh okrožjih društva. Podružnica Dunaj je porabila v l. 1927 okrog 170.000 šilingov (1.360.000 Din) za gradbena dela, nakupe zemljišč in drugo.

Kakšnega pomena je to delovanje za delavca, ki lahko svoj dopust preživi pri ta-

ko cenem prenočišču in preskrbi, lahko razvidimo šele, ako si pogledamo številke: podružnica Dunaj je prodala v l. 1927 (do konca septembra) 71.000 turistijskih vozniških listkov. To znači, da prebije sedaj na tisoče prebivalcev velikih mest svoj prosti čas v naravi, to znači praktičen boj proti alkoholnemu zlu in posedanju po gostilnah, boj proti večnemu igranju na karte in, gledanju šund-filmov, proti breznicam in plesiščem. Tako šele pridobi zakoniti dopust Prijateljev prirode svojo pravo vsebino in vrednost. Današnji delavec hiti večinoma že v soboto v naravo, da pozdravi v nedeljo zjutraj visoko na gorah zmagovito solnce.

Nobena letna doba ne more ovirati veselja do izletov. Ako je zima razprostrla preko zemlje belo odejo, tedaj se navežejo smučiči na noge in radostno se drči preko gore in doline. Nov, močan, zdrav in ponosen rod rase v duhu Prijateljev prirode, jasnega pogleda, silne volje in razumnih misli, izkušen v boju z gorami, vzvišen vsled doživljajev v naravi, pravi borci za svobodo in bratstvo.

Tako je nastala iz malega društva velika kulturna zajednica Prijateljev prirode; ona tvori danes mogočen steber proletarske volje za povzdigo delavskega razreda. Naj razvija društvo tudi za nadalje svoje plodnosno delovanje v blagor nešteti, ki tiče danes še v temi notranje in zunanje neprostosti!

Valvazor in domovina našega smučarstva — Bloke.

Po vsem svetu — tudi pri nas — opazamo, da gineva zanimanje za poletne športe in da raste temu sporedno interes za zimski šport. Še nikdar menda ni bilo v Sloveniji prodanih toliko smučič, sani itd. kakor letos. Temu se ne moremo niti ne smemo čuditi. Ljudje, ki so vodili doslej šport, so ga privedli tako daleč, da so se jele množice odvracati od njega in da se hočejo udeležiti v disciplinah, kjer še ni razočaranj, še ne tako razvitega rekorderstva, kjer jim je šport še zabava, veselje, prostost in oddih po težkem vsakdanjem delu.

Poleti si nalože ti „športniki“ na hrbet culo, v roke vzamejo cepin ali palico, pa jo mahnejo v gore. Uprav Slovenci imamo do-

volj prilike za turizmo, ki se pri nas od leta do leta močnejše razvija.

Pozimi si bomo privezavali odslej na noge „dilce“, ozke in gladke, pa hajd po belem snegu ven v tiho naravo. Kako udobno se počuti človek na krilatih smučkah! Po hribih in dolincih, včasih tudi po hlačah, gre kakor veter — gor in dol. Kdo je hitrejši, kdo svobodnejši takrat od tebe?

Nikar pa misliti, da so pri nas v Sloveniji smučke patent „škricov“. O ne! Slovensko smučarstvo je doma na Blokah, kjer je bilo že pred več sto leti lepo razvito. O tem nam pripoveduje slavni kronist Ivan Vajkart Valvazor v svoji knjigi „Ehre des Herzogtums Krain“ naslednje zanimivosti:

Dalje prih.